

ATA-1 ile İlgili Hukukî ve Siyasi Konular

Uluslararası uzay hukuku, beş adet antlaşma ve sözleşmeden oluşmaktadır. Bunlar,

1. Dış Uzay Antlaşması, 1967
2. Kurtarma Sözleşmesi, 1968
3. Sorumluluk Sözleşmesi, 1972
4. Tescil Sözleşmesi, 1976
5. Ay Sözleşmesi, 1979

Türkiye bu beş uluslararası antlaşmadan sadece Dış Uzay Antlaşmasına taraf olmuştur. Bu beş antlaşma ve sözleşmeden ATA-1 projesini ilgilendiren antlaşma ve sözleşmeler, Dış Uzay Antlaşması, Sorumluluk ve Tescil Sözleşmeleridir. Aşağıdaki bölümlerde bu antlaşmaların proje açısından birer değerlendirilmesi yapılmıştır.

Dış Uzay Antlaşması, 1967

Kısa adı ile Uzay Antlaşması (Outer Space Treaty) olarak bilinen “Ay ve Gök Cisimleri Dahil Uzayın Keşfi ve Kullanımı İçin Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen İlkeler Antlaşması” Türkiye’nin taraf olduğu tek uluslararası uzay antlaşmasıdır.

Uluslararası uzay hukukunun çatısını oluşturan bu antlaşma, devletlerin uzay faaliyetlerine ilişkin olarak bazı temel ilkeleri içeriyor. ATA-1 projesi de bir uzay projesi olduğundan Dış Uzay Antlaşmasının temel ilkelerinin bilinmesi gerekiyor. Bu temel ilkeler özetle şunlardır:

- Uzayın keşfi ve kullanımı bütün insanlığın ya-

rarına olacak şekilde yapılacak ve dış uzay bütün insanlığın malı sayılacak,

- Dış uzay bütün devletler tarafından özgürce keşfedilebilecek ve kullanılacak,

- Dış uzay, kullanma veya işgal yolu ile veya başka herhangi bir yolla, devletler tarafından egemenlik kurma maksadı ile tahsis edilemeyecek,

- Devletler, büyük çapta etki yaratacak nükleer veya diğer silahların hiç bir şekilde yörüngede veya gök cisimlerinde bulundurmamaya veya başka herhangi bir şekilde mevzilendirmeyecek,

- Ay ve diğer gök cisimleri mutlak surette barışçıl amaçlarla kullanılacak,

- Astronotlar insanlığın uzaydaki temsilcisi olarak kabul edilecek,

- Devletler, ticari olanları da dahil olmak üzere ülkelerinde yürütülen her türlü uzay faaliyetlerinden mutlak sorumlu olacak,

- Devletler, uzaya fırlattıkları cisimlerden ve verebileceği zararlardan mutlak surette sorumlu olacak, - Devletler uzayın ve gök cisimlerinin zararlı bir şekilde kirlenmesinden kaçınacaktır.

Türkiye, bu antlaşmaya taraf olarak, ATA-1 roket projesinin diğer devletlere vereceği zararlardan dolayı sorumluluk alacağını kabul etmiş bulunuyor.

BM Sorumluluk Sözleşmesi (1972)

Kısa adı ile Sorumluluk Sözleşmesi (Liability Convention) olarak bilinen “Uzay Cisimleri Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Sözleşmesi”, uluslararası uzay hukukunda, projeyi ilgilendiren önemli sözleşmelerden birisi.

Bu sözleşme, uzay faaliyetleri sırasında uzay cisimleri tarafından diğer devletlerin uyuşunda bulunan gerçek ve tüzel kişilere verilebilecek zararların karşılanması işlemini düzenliyor. Sözleşmede sorumluluk durumları, zararın dünya yüzeyinde olması veya dünya dışında başka bir yerde olması durumlarına göre ayrı ayrı incelenmiştir. Ayrıca, ortaklaşa gönderilen uzay cisimlerinde oluşacak zararın tasnifine de açıklık getirilmiştir. Zararlardan dolayı sorumluluk altına giren fırlatıcı devletlerin, sorumluluktan kurtulma veya sorumluluk durumuna itirazları da sözleşmede tanımlanmıştır.

Türkiye bu sözleşmeye henüz taraf olmamıştır.

ATA-1 projesinde, fırlatmanın yapılması sırasında, yapılan fırlatma eyleminin bir başka devletin yeryüzeyinde, havada veya uzayda bulunan gerçek ve tüzel kişilere verebileceği herhangi bir zarar karşısında Türkiye devleti sorumluluk altına girecek ve verilen zararı karşılaması gerekecektir.

Sorumluluk Sözleşmesi, bu sözleşmelere taraf ülkelerin oluşan zararı hangi hallere göre nasıl karşılayacaklarını tanımlıyor. Taraf ülke eğer mağdur ise, zarar durumunda ne gibi haklarının olacağını ve hakkını nasıl talep edeceği de bu sözleşmede tanımlanıyor.

Türkiye bu sözleşmeye henüz taraf olmadığından dolayı Sorumluluk Sözleşmesi’nin roket projesi üzerinde bir yaptırım bulunmuyor. Fakat, bu durum roketin verebileceği zararları karşılamaya-

cağımız, veya bundan muaf olacağımız anlamını taşımıyor.

Uluslararası Hukuk yasalarına (International Law) göre, devletler hatalarından dolayı diğer bir devletin gerçek ve tüzel kişilerine vereceği bütün zararlardan sorumludur ve verdiği zararı karşılamakla yükümlüdür. Uzay etkinlikleri de devletlerin yürüttükleri etkinliklerden birisidir. Dolayısı ile uzay etkinlikleri sonucu vereceği zarardan dolayı da sorumluluk taşıyacaktır. Ayrıca, Türkiye’nin taraf olduğu 1967 Dış Uzay Antlaşması’na göre, Türkiye uzay etkinlikleri sonucu vereceği zararların sorumluluğunu taşıyor.

Sorumluluk Sözleşmesi, sadece verilen zararın hangi hususlara göre karşılanacağını tanımlıyor. Bu durumda, olası bir zarar durumunda, verilen zararın karşılanması gerekiyor. Ancak, böyle bir olayın gerçekleşmesi durumunda zararın nasıl karşılanacağı veya hangi yasalara göre yapılacağı şu anda belirli değildir. Bu konuda da günümüze kadar hukuki bir olay gerçekleşmemiştir.

ATA-1 roketinin fırlatma sırasında bir başka devletin özel ve tüzel kişilerine zarar vermesi durumunda, zarar gören devlet eğer Sorumluluk Sözleşmesi’ne taraf ise, Türkiye’den Sorumluluk Sözleşmesi kanalı ile zarar talebinde bulunabilir.

Özet olarak, Türkiye bu sözleşmeye taraf olmadığı halde, roket projesi ile diğer devletlerin gerçek ve tüzel kişilerine verebileceği zararlardan dolayı en azından taraf olduğu 1967 Uzay Antlaşması ve Uluslararası Devletler Hukuku nedeni ile sorumluluk taşıyacaktır. Zarar oluşma durumunda, zararın nasıl karşılanacağı bu sözleşmeye taraf olunmadığından dolayı belirli değildir. Bugüne kadar bu konuda hukuki bir olay da meydana gelmediğinden, böyle bir olayın gerçekleşmesi durumunda nasıl bir hukuki yol izleneceği de belli değildir.

BM Tescil Sözleşmesi (1976)

Kısa adı ile Tescil Sözleşmesi (Registration Convention) olarak bilinen “Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescilli Hakkındaki Sözleşme”, uzaya gönderilen cisimlerin Birleşmiş Milletler’e kayda yönelik bir sözleşmedir.

Sözleşmeye göre, uzaya gönderilen uzay cisimleri aşağıda sıralanan bilgileri içerecek şekilde, gönderen ülke tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne bildirimde bulunuluyor.

Tescil için gereken bilgiler: a) Fırlatmayı yapan devlet veya devletlerin adı, b) Uzay cisminin tescil numarası veya özel işareti, c) Fırlatma tarihi, ülkesi ve yeri, d) Temel yörünge parametreleri (nodal dönemi, eğimi, apoje, perije), e) Cismin genel işlevleri.

Türkiye bu sözleşmeye henüz taraf olmamıştır. Bu nedenle, ATA-1 roketinin BM’ye tescilli de ülkemiz açısından bir zorunluluk değil. Ancak, taraf olunmadığı halde, hem projenin misyonu itibari ile, hem de ülkemize uzay alanında prestij kazandırması açısından ATA-1 roketinin BM’ye tescil ettirilmesi son derece faydalı olur.

Yapılacak bu tescilin, Türkiye’nin bu sözleşmeye taraf olmamasından dolayı herhangi bir hukuksal dayanağı olmayacaktır. Ancak, hukuksal bir dayanağın olmamasının da proje için herhangi bir dezavantajı yoktur. Tescil Sözleşmesi, tescilli yapılan uzay cismi üzerinde devlet hakimiyetini uzayda da hukuksal olarak geçerli kılıyor. ATA-1 roketi bir taşıma aracı olduğundan ve fırlatmadan sonra uzayda roketten geriye işlevselliği olan hiç bir şey kalmayacağından dolayı, fiziksel olarak uzayda bulunmayan bir cisim üzerinde hukuksal hakimiyetin olması veya olmamasının pek bir anlamı yoktur.

Roket için tescil başvurusu, TC Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile Birleşmiş Milletleri Dış Uzay Ofisine (OOSA)’ya yapılacaktır.

Konuyla İlgili Uluslararası Savunma Antlaşmaları

ATA-1 projesinde geliştirilmesi planlanan roket sistemi, ikili kullanım özelliğine sahiptir. Ayrıca, roketin geliştirilmesinde kullanılacak kimi materyallerin de ikili kullanım alanı var.

İkili kullanım özelliklerine sahip her tür komple sistem, alt sistem, teknoloji, teknolojik veri, malzeme, ham madde ve yazılımların yayılımlarını güvenlik gerekçesi ile kontrol altına almak için uluslararası savunma antlaşmaları yapılmıştır. Bu antlaşmaların temel amacı, kitle imha silahı gelişiminde ve kitle imha silahlarının taşınmasında kullanılacak taşıyıcı sistemlerin yayılımını engellemek.

Toplam 7 tane savunma antlaşması bulunmaktadır. Bunlar;

1. Avrupa Davranış İlkeleri - 1998
2. Wassenaar Düzenlemesi - 1996
3. AB Çifte Kullanımlı Araçlar Yönergesi - 1995
4. Füze Teknolojileri Kontrol Rejimi (MTCR) - 1987
5. Avustralya Grubu - 1985
6. Nükleer Sunucular Grubu (NSG) - 1978
7. Zangger Komitesi - 1974

Bu antlaşmalardan, Zangger Komitesi, Nükleer Sunucular Grubu (NSG) ve Avustralya Grubu, nükleer ve biyolojik silahların yayılımının engellemesi ile ilgilidir.

Bu savunma antlaşmaları, taraf olan ülkelere ikili kullanım özellikleri bulunan materyallerin ihracatlarını denetlemelerini öngörüyor. Taraf ülkeler, yapılacak denetimleri ve denetlenecek malzemeleri belirlerken bu antlaşmaları referans alırlar. Önemle belirtmek gerekir ki, taraf ülkeler daha sıkı denetimler uygulamakta veya denetlenecek malzeme listesini daha da genişletmekte özgürler. Bu durumda, proje kapsamında sadece bu antlaşmaların içeriği değil, aynı zamanda ülkelerin ihracat denetim yönetmeliklerinin de incelenmesi önemlidir.

ATA-1 projesi ile doğrudan ilgisi olan antlaşma Füze Teknolojileri Kontrol Rejimi (MTCR)'dir. Aşağıdaki bölümde MTCR ayrıntılı olarak incelenmiş ve proje için bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Füze Teknolojileri Kontrol Rejimi (MTCR) (1987)

Füze Teknolojileri Kontrol Rejimi (MTCR), 1987 yılında, kitle imha silahları (kimyasal, biyolojik ve nükleer) taşıma potansiyeline sahip taşıma sistemleri ve bu taşıma sistemlerinin geliştirilmesinde kullanılacak ekipman ve teknolojilerin yayılımını kontrol altına almak amacı ile İngiltere, A.B.D., Fransa, Kanada, Japonya ve Almanya tarafından ortaklaşa geliştirilmiş politik bir düzenlemedir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu MTCR'a günümüze değin toplam 32 ülke üye olmuştur.

MTCR üye ülkeleri şunlardır:

Avustralya, Avusturya, Arjantin, Belçika, Brezilya, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Yunanistan, Polonya, Portekiz, Rusya, Güney Afrika, Güney Kore, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, Amerika ve Ukrayna.

MTCR, en az 500 kg ağırlıkta faydalı yük kapasitesine sahip ve en az 300 km menzile sahip füzelerle ilgili sistemlerin geliştirilmesinde kullanılabilecek malzeme, teknoloji, teknolojik veri ve yazılımların bir ülkeden diğer ülkeye transferinin denetlenmesini öngörüyor. MTCR'da bu denetimlerin nasıl yapılacağı ve denetimi yapılacak sistem, alt sistem, malzeme, teknoloji, teknolojik veri ve yazılımların neler olacağı sıralanmıştır. MTCR üye ülkelerinin, ülkelerinden bu tür malzeme ve teknolojileri ihraç ederken MTCR maddeleri ile uyumlu olacak şekilde hareket etmeleri gerekiyor.

Roket sistemleri, MTCR'da kitle imha silahı taşıma potansiyeline sahip taşıyıcı sistemler arasında tanımlanmaktadır. Bu nedenle, komple roket sistemleri veya bu sistemlerin geliştirilmesinde kullanılacak alt sistem, malzeme, teknoloji, teknolojik veri ve yazılımların MTCR üyesi ülkelerden ihracı MTCR'da tanımlanan denetimlere göre yürütülüyor. Bir diğer deyişle, MTCR'a

üye ülkelerden talep edilecek bu tür sistem ve malzemelerin temini, bu sistem ve malzemelerin kitle imha silahı taşıma sistemleri üretiminde kullanılmayacağı yönünde taraf ülkenin ikna edildiği ölçüde mümkün olacaktır.

Bu proje kapsamında geliştirilecek olan roket, komple bir sistem olarak MTCR'a göre kitle imha silahı taşıma potansiyeline sahip bir taşıma sistemi değildir. Ancak, roketin geliştirilmesi ve üretilmesi sırasında kullanılacak malzemelerin özellikleri nedeni ile MTCR kapsamına giriyor. Diğer taraftan bu tür bir roket sisteminin geliştirilmesinin de, kitle imha silahı geliştirilmesi yönünde bir birikim sağlayacağı düşünülebilir.

ATA-1 roket proje MTCR kapsamına şu şekilde girecektir. Roketin geliştirilmesi için, tasarım-üretim-fırlatma süreci içerisinde Türkiye'de bulunmayan kimi malzeme, ekipman ve teknolojilerin, hatta tasarım için birtakım bilgilerin yurtdışından temin edilmesi gerekebilecektir. Bunların temini, roket alanında yetenekler kazanmış ülkelerden yapılacaktır. Bu ülkelerin de hemen hemen çoğu MTCR'a üyedir. Bu üye ülkeler, kitle imha silahları taşıma potansiyeline sahip taşıma sistemlerinin geliştirilmesinde kullanılacak alt sistem, malzeme, teknoloji, teknolojik veri ve yazılımların ülkelerinden ihracını MTCR'a uyumlu bir şekilde, yasalarla denetim altına almışlardır. Bu ülkelerin, kendilerinden bu tür malzeme ve teknolojilerin talep edilmesi durumunda, talep eden ülke tarafından bu malzemelerin kitle imha silahı taşıma sistemleri geliştirme amaçlı kullanılmayacağına dair ikna olmaları gerekiyor.

Bu şekilde kullanılacak alt sistem, malzeme, teknoloji, teknolojik veri ve yazılımların MTCR üye ülkelerinden ihraç edilirken, MTCR gereği olarak aşağıda sıralanan hususlar esas alınıyor:

- a) Kitle imha silahlarının yayılımı konusunda duyulan endişeler
- b) Talep eden / alıcı ülkenin sahip olduğu füze ve uzay programlarının amaçları ve bu alan-

da kazanılmış yetenekleri

c) Yapılacak olan transferin, kitle imha silahı taşıma sistemlerinin gelişimi için taşıdığı potansiyel önemi

d) Transferi yapılacak olan alt sistem, malzeme, teknoloji, teknolojik veri ve yazılımların son kullanımının (end-use) değerlendirilmesi,

e) Transferin ilgili diğer antlaşmalara uygunluğu.

Yapılacak olan transfer, kitle imha silahı taşıma potansiyeline sahip sistemlerin geliştirilmesine katkıda bulunacak bir nitelik taşıyorsa, bu malzeme veya sistemlerin transferi ithal eden ülke tarafından ihraç eden ülkeye, aşağıda belirtilen iki hususta verilecek garanti ile gerçekleştiriliyor. Bu hususlar:

1) Sadece ithalatı yapacak ülkenin, talebinde bulunduğu malzemenin, sunulan amaç dışında kullanılmayacağını garanti etmesi. Belirtilen amaç, hiç bir şekilde daha sonradan değişime uğramayacak veya değişime uğrayacaksa bile, materyali ihraç eden ülkenin onayı olacak.

2) Materyali temin eden ülke, temin ettiği materyali ihracatı yapan ülkenin onayı olmadan başka bir ülkeye veya otoriteye vermeyecektir.

MTCR yönetmelikleri dikkatle incelendiği zaman, MTCR roket projesi için potansiyel bir pürüz olarak gözüküyor. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir:

1) Roket projesi, dünya kamuoyu önünde gerçekleşecek, bütünüyle sivil amaçlar taşıyan ve Türkiye'nin uzay alanında yetenekler kazanması amacı ile bir grup gönüllü tarafından ortaya çıkarılmış bir projedir. Projenin hiç bir şekilde askeri amaçlı bir yönü bulunmuyor. Bu nedenle, proje misyonuna bağlı olarak MTCR'da tanımlanan kitle imha silahı taşıma sistemleri kapsamına girmiyor. Ayrıca, MTCR ülkelerin uzay faaliyetlerini olumsuz etkilemek gibi bir amaç taşımadığından, sivil amaçlı yapılacak roket projesini engelleyici bir unsur olmayacaktır.

2) MTCR'da kitle imha silahı taşıma sistemleri teknik olarak şöyle tanımlanıyor: Balistik fü-

ze sistemleri, uzay fırlatma araçları ve sonda roketleri dahil komple roket sistemleri ve krüz füze sistemleri, hedef drone ve casus drone'ları dahil insansız hava araçları dahil olmak üzere, en az 300 km menzile, en az 500 kg yük taşıma kapasitesine sahip sistemler kitle imha silahı taşıma kapasitesine sahip sistemler. Geliştirilecek olan ATA-1 roketi teknik olarak bu şartları sağlamıyor. ATA-1 roket sisteminin yük kapasitesi 10 kg'dır. Ayrıca, kapasite olarak 500kg'lık bir yükü 300 km menzile taşıma yeteneği bulunmuyor. Bu nedenlerle teknik olarak MTCR'ın kapsamına girmiyor.

3) MTCR'da sadece komple kitle imha silahı taşıma sistemleri değil, bu sistemlerin üretiminde ve işletilmesinde kullanılacak alt sistem, malzeme, teknoloji, teknolojik veri ve yazılımlar da değerlendiriliyor. MTCR'ın "annex" bölümünde 1. Kategori 2. Madde olarak tanımlanan alt sis-

tem listesine göre, roket kademelerinin, sıvı veya katı yakıt motorları gibi komple alt sistemler de denetlenecek sistemler içinde yer alıyor.

Bu kategoriye girecek alt sistemler, roket projesinde Türkiye'de geliştirileceğinden dolayı, bu tür komple alt sistem alımları olmayacaktır. Ancak, alım yapılması gerektiği durumda dahi, proje sivil amaçlı olacağından ve teknik olarak kitle imha silahı taşıma potansiyeli bulunmadığından, bu alt sistemlerin teminin de MTCR açısından bir engel olmayacaktır.

4) MTCR'da 2. Kategori'de sıralanan, yakıt, yakıt üretim teknolojileri, yapısal malzemeler, yönelme de (navigation) kullanılacak malzeme, elektronik ekipmanlar, model ve tasarım yazılımları gibi kitle imha silahı taşıma sistemlerinin geliştirilmesinde kullanılan malzeme, know-how, ekipman ve teknolojiler transferi de MTCR kapsamına giriyor.

Roket projesi için, MTCR'ın 2. Kategori olarak 18 madde halinde sınıflandırdığı bu malzemelerin bazılarının, Türkiye'de üretilmemesi nedeni ile, yurtdışından temin edilmesi gerekebilecektir. Bu malzemelerin alımı aşamasında MTCR ile karşı karşıya kalınacaktır. Bu malzemelerin temini için yapılacak başvurularda, malzemelerin ne amaçla, nerede ve nasıl kullanılacağına dair kapsamlı bir bilgi verip, gerektiğinde de Türk hükümeti tarafından kitle imha silahı taşıma sistemi geliştirilmeyeceğine dair garanti verildiği sürece bu malzemelerin de temininde bir sorun olmayacaktır.

Özetle, malzeme alımları talep edilen ülkenin insiyatifi altında değerlendirilir. MTCR sadece üye ülkelere bu malzemelerin transferinde nasıl bir denetim mekanizması uygulamaları gerektiğini tanımlıyor.

Konuyla İlgili Bazı Uzak Ülkelerin İhracat Denetimleri

MTCR üye ülkeleri, kitle imha silahı yapımında kullanılacak teknoloji ve malzemelerin ihracatında oldukça titiz davranıyorlar. ABD gibi kimi ülkeler ise bu konuya daha fazla özen gösteriyor, bu nedenle sıkı denetimler uyguluyorlar. Bu durum, bu ülkelere, bu tür malzeme ve teknoloji alımlarının süresini uzatıyor.

Proje ile ilgili malzeme alımı yapma olasılığımızın olacağı ülkelerin, bu malzeme ve teknolojilerin ihracatı ile ilgili, uygulamadaki denetim rejimlerinin de incelenmesi gerekiyor. Proje kapsamında yapılacak alımlarda uygulanan bu denetimler göz önünde bulundurulmalı, eğer politik bir sorun yaratmayacaksa alımlarda daha az denetim uygulayan ülkeler tercih edilmelidir.

Aşağıda, uzak alanlarda öncülük eden bazı ülkelerin ihracat denetim rejimleri incelenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri

ABD, roket teknolojileri dahil olmak üzere pek çok uzay etkinliklerinde kullanılan malzeme ve teknolojilerin ihracatına özel denetimler uyguluyor. United States Munitions List (USML) (Amerika Birleşik Devletleri Cephanesi Listesi), denetimlerin uygulanacağı materyal listesini içeriyor.

USML listesinde, uzay fırlatma araçları, roket motorları, bütün uzaktan algılama uydusu sistemleri dahil uzay araçları, füze izleme sistemleri gibi uzay teknolojilerinde kullanılan donanım, yazılım, ham madde, ekipman ve teknolojiler yer alıyor. USML kapsamına giren her şey, Uluslararası Savaş Silahları Yönetmeliğine tabi tutuluyor. USML, 21 farklı grup içeriyor. Grup 4 fırlatma araçları, Grup 15 ise uzay araçları ile ilgili.

Uygulamada olan bir diğer yönetmelik de İhracat İşleri Yönetmeliği'dir (EAR). EAR'de de alt sistemler tanımlanıyor. ABD'de uzay teknolojilerinin transferinin denetimleri, bu iki yönetmelik uyarınca yapılıyor.

Denetimler alınacak malzemenin alım süresini ciddi şekilde uzatabiliyor. Hatta, kimi durumlarda transfer mümkün olamıyor. Her ne kadar, bu denetimler ve USML'in içeriği ABD'nin uzay ticaretini çok olumsuz etkilese, ABD, güvenliği gerekçesi ile sıkı denetimlerini, özellikle 11 Eylül'den sonra da daha büyük bir titizlikle, uygulamaya devam ediyor.

Bu kapsamda, roket projesi için yapılması muhtemel alımlarda ABD, denetimlerin yoğunluğu ve geniş kapsamı nedeni ile pek uygun gözüküyor.

Rusya

Rusya, diğer bazı ülkelerin aksine, kitle imha silahlarının yayılımına katkıda bulunacak ham

madde, ekipman, teknoloji ve bilimsel bilgilerin ihracatına yönelik olarak sıkı denetimlere sahip değil. Rusya'da yasal olarak denetimler tanımlanmış halde uygulamada boşluklar bulunuyor.

Rusya'nın ihracat denetim yönetmeliği, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, yeni dünya düzeni ve ülkede yaşanan ekonomik ve politik değişimlerin etkisi ile hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Ancak denetim yönetmeliklerindeki kimi boşluklardan dolayı, 1999 yılında yeni bir yönetmelik hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Fakat Rusya'da şöyle bir durum var: Ülkenin içinde bulunduğu politik ve ekonomik ortam nedeni ile bu denetim yönetmelikleri tam olarak hayata geçirilemiyor. Rusya'daki savunma şirketlerinin, ikili kullanım özellikleri olan kimi materyallerin serbestçe ihraç edilebilmesi yönünde baskı yapmaları, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz ve bununla beraber gelen kaynak arayışları, ve Rusya'nın geliştirdiği kendine özgü dış politikanın etkisi ile denetimler diğer ülkelerdeki kadar sıkı değildir.

Çin

Çin, kitle imha silahları ve taşıma sistemlerinin yayılımı konusunda ülke politikası gereği, esneklik gösteriyor ve kimi durumlarda da bu tür silahların ve taşıma sistemlerinin yayılımına destek veriyor. Bilindiği kadarı ile Çin; Suriye, Irak, İran, Libya, Pakistan, Kuzey Kore'ye çeşitli transferler yapmıştır.

Çin'de kitle imha silahları ve taşıyıcı sistemlerinin geliştirilmesinde kullanılacak materyallerin teknoloji transferlerinde şöyle bir yol izleniyor. Bütünyle askeri amaçlar taşıyan materyallerin diğer ülkelere transferi Çin hükümeti tarafından onaylanıyor. Bu tür transfer işlemlerinde merkezi bir onay mekanizması var. Bunun dışında ikili

kullanım özellikleri olan materyallerin transferinde herhangi bir onay gerekmiyor. Bu konuda bilindiği kadarı ile herhangi bir denetim mekanizması yok. İkili kullanım özellikleri olan materyaller, serbest bir şekilde üretici şirketler tarafından ihraç edilebiliyor.

Çin, MTCR üye ülkeleri arasında yer almakta ve kitle imha silahlarını taşıyacak taşıma sistemlerinin yayılımının engellenmesinden çok, bu silahların geliştirilmesinin önlenmesinden yana görüş taşımaktadır. Bu nedenle de MTCR'ı eleştiriyor. Çin, füze transferleri konusundaki aşağıda sıralanan üç maddeye dikkat ettiklerini ileri sürüyor. 1) Transferin ilgili ülkenin savunma gücüne katkıda bulunması, 2) Transferin bölgesel kararlılığa ve barışa katkıda bulunması 3) Transferin hiç bir şekilde bir başka ülkenin iç işlerine müdahale amaçlı olarak kullanılmaması.

Özet olarak, Çin kitle imha silahları ve taşıma sistemlerinin diğer ülkelere transferi konusunda ciddi denetimler uygulamıyor; sivil amaçlı kullanımlarda ve ikili kullanım özelliği olan malzeme, teknolojik veri, teknoloji, sistem, ham madde ve yazılım gibi materyallerin transferinde kolaylık gösteriyor.

Projenin Politik ve Hukuksal Açından Yapılabilirliğinin Değerlendirmesi

Uluslararası Etkiler

Roket projesi, gerçekleşmesi durumunda uluslararası düzeyde çok önemli ve büyük etkileri olacaktır.

İncigül Polat

Kaynaklar

EU dual use regulation:

http://projects.sipri.se/expcon/eudu/eu_dualuse.html
Export Control, <http://www.reachingcriticalwill.org/missiles/export%20control.html> Erişim Tarihi